

Siirtolaisuus Pohjois-Norjasta Amerikkaan

Marianne Neerland Soleim
Tromssan yliopisto

Artikkeli käsittelee Pohjois-Norjasta Amerikkaan suuntautuneen siirtolaisuuden erityispiirteitä. Pääpaino on Finnmarkin kveenien muuttamisen tarkastelussa. Johdannoksi esitellään aiheen pohjois-norjalaista ja pohjoismaista tutkimustilannetta. Seuraavaksi kuvataan Norjan kolmen pohjoisimman läänin siirtolaisuutta. Artikkelin keskeisiä kysymyksenasetteluja ovat, miten kveenien muuttamisalttiutta kuvattiin eri tahoilla, ja miksi juuri kveeniväestö oli erityisen taipuvainen muuttamaan Finnmarkusta Amerikkaan. Olivatko uuden maan olosuhteet ratkaiseva tekijä, joka houkutteli muuttamaan, vai olivatko syynä vallitsevat olosuhteet ennen muuttoa? Vai löytyykö selitys vaiheittaisesta eli etappisiirtolaisuudesta, ja siitä, että kveeneillä olisi ollut "vaeltaminen veressä"? Lopuksi artikkelissa tarkastellaan kveenien ja norjalaisten selviytymistä uudessa kotimaassa ja arkipäivän haasteiden luonnetta.

Tähänastinen tutkimus

Verrattuna norjalaiseen ja pohjoismaiseen siirtolaistutkimukseen, on Pohjois-Norjan muuttoliikkeitä edelleen tutkittu varsin vähän. Viime vuosina aiheesta on valmistunut seuraavat neljä pro gradu -tutkielmaa: ; *Utvandringen til Amerika fra Skjervøy prestegjeld 1865-1914*¹, *Emigrasjon og etnisitet. Utvandringen fra Vadsø til Amerika 1860-1914*², *Amerikafeber i Ishavsbyen*³, og *Utvandring og intern flytting. Emigrasjonen*

*fra Vardø 1864-1920*⁴.

Alattion (norj. Alta) ja Talvikin siirtolaisuudesta on ilmestynyt Jens Petter Nielsenin toimittama luettelo, jossa on muuttajan nimi, asuinpaikka ja muuttovuosi ajanjaksolta 1867-1920.⁵ Pohjois-Norjan siirtolaistutkimuksessa on tutkittu hyvin vähän etnisyyden ja muuttamisen välisiä yhteyksiä. Pohjois-Norjan maastamuutosta ei ole tehty yhtään kokonaisesitystä. Laajimmat tähänastiset tutkimukset ovat Ingrid Semmingsenin kirja *Veien mot vest*⁶ ja

1 Kvalnes, Martin: *Utvandringen fra Skjervøy prestegjeld til Amerika 1865-1914*. Hovedoppgave, Tromsø 2000.

2 Soleim, Marianne Neerland: *Emigrasjon og etnisitet. Utvandringen fra Vadsø til Amerika 1860-1914*. Hovedoppgave, Tromsø 1998.

3 Svendsen, Thorleif: *Amerikafeber i ishavsbyen. Emigrasjonen fra Tromsø til Amerika 1860-1925*. Hovedoppgave, Tromsø 1997.

4 Flå, Vibeke: *Utvandring og intern flytting. Emigrasjonen fra Vardø 1864-1920*. Hovedoppgave, Tromsø 1995.

5 Nielsen, Jens Petter: *Altas historie. Det arktiske Italia 1826-1920*. Alta 1995: 403-414.

6 Semmingsen, Ingrid: *Veien mot vest*. Bind 2 Oslo 1950.

Amund Hellandin topografinen teos viime vuosisadan vaihteesta.⁷ Semmingsen kuvaa siirtolaisuutta Norjasta ja muualta Euroopasta, siirtolaisagentteja, matkustusolosuhteita, asutusta Amerikassa 1865-1914 sekä 1900-1914, olosuhteita vanhassa kotimaassa, norjalaisten muutttoa Australiaan ja Afrikkaan, kampanjointia maastamuuttoa vastaan, siirtolaisten suhteita kotimaahan, ja lopuksi vielä "siirtolaisvirran monia lähteitä". Semmingsen käsittelee myös Pohjois-Norjasta lähtevää siirtolaisuutta. Hän osoittaa, että varhaisin maastamuutto Pohjois-Norjasta lähti alueilta, joille maahanmuutto oli kohdistunut, ja että maastamuutto oli tiettyinä ajanjaksoina erityisen vilkasta juuri kveenien keskuudessa.⁸

Pohjois-Norjan maastamuutosta on edellään mainittujen pro gradu -tutkielmien lisäksi tehty muutamia case study-tutkimuksia. Yksi niistä on Kjell E. Skaarenin tutkimus Etelä-Helgelandissa sijaitsevien Brønnøyn ja Vikin maahanmuutosta.⁹ Skaaren tarkastelee erityisesti, miten kotikylän taloudelliset olosuhteet vaikuttivat muuttoalttiuteen. Taloudelliset suhdanteet näyttävät vaikuttaneen maastamuuttoon, mutta Skaaren toteaa kuitenkin, että siirtolaisiksi lähteneet todennäköisesti olisivat pystyneet hankkimaan elantonsa kotikylässäänkin. Lähtöpäätökseen liittyi usein muitakin kuin taloudellisia odotuksia.

Toinen tutkimus on May Lunden pro gradu, joka tarkastelee lestadiolaisuuden asettumista ja kehittymistä Calumetissa Michiganissa. Lunden mukaan kveenit oli-

vat Finnmarkin asukkaista vähiten juurtuneet alueelle. Tässä yhteydessä hän korostaa kveenien kielen, eristyneen asutusmallin ja lestadiolaisuuden merkitystä.¹⁰

Maastamuuton syiden ja taustatekijöiden selvittämisessä ovat Einar Niemen tutkimukset Pohjois-Norjan siirtolaisuudesta tärkeitä. Hän osoittaa muun muassa Pohjois-Suomen kirkonkirjojen muuttolukujen perusteella, että Amerikka muuton kohteena, ja mahdollisuus muuttaa sinne Jäämeren rannikon kaupunkien kautta, olivat ihmisten tiedossa. Oulujoen pohjoispuolisten pitäjien kirkonkirjat osoittavat, että 1067 henkeä muutti alueelta Norjaan tarkoituksenaan muuttaa edelleen Amerikkaan.

Maastamuuttajien puutteellisen rekisteröinnin takia Niemi päättelee, että luvun täytyy olla vielä suurempi. Lisäksi ilmiö koski koko suomenkielistä Tornionlaaksoa¹¹. Artikkelissaan "Fra Nord-Norge til Amerika. Noen refleksjoner om problemstillinger, perspektiver og utfordringer" Niemi kirjoittaa, että siirtolaisuustutkimuksessa on ollut vallalla tilastollinen tutkimusote, joka painottaa yksipuolisesti keskeisiä kvantitatiivisesti todennettavia "push"-tekijöitä, kuten väestö- ja elinkeinokehitystä verrattuna vastaaviin suhdanteisiin Amerikassa. Niemen mielestä kvalitatiivisia lähteitä on hyödynnettävä enemmän kuin tähän asti. Maastamuuton syitten tarkastelussa on käytettävä myös sellaisia lähteitä kuin kirjeet, matkakertomukset ja kaunokirjallisuus. Lisäksi hän osoittaa, että Pohjois-Norjasta lähteneet siirtolaiset kokivat Amerikan työ-

7 Helland, Amund: *Finmarkens amt, bind 1-3*. Kristiania 1906: 463.

8 Semmingsen, Ingrid: *Veien mot vest*. Bind 2 Oslo 1950: 200.

9 Skaaren, Kjell Erik: "Utvandring fra Helgeland". *Utvandringa-det store oppbrotet*. A.Engen(red.), Oslo 1978.

10 Lunde, May: *Assimilation of the Old Apostolic Lutheran Church of Calumet, Michigan*. Hovedoppgave Oslo 1983.

11 Niemi, Einar: *Oppbrudd og tilpassing-den finske flyttingen til Vadsø 1845-1885*. Hovedoppgave Oslo, 1972; bokutgave Vadsø, 1977: 118.

markkinat eri tavalla eri ryhmissä.

Niemi jakaa siirtolaiset kahteen päätyyppiin sen perusteella miten he suhtautuivat Amerikan mahdollisuuksiin. Ensimmäistä tyyppiä voi nimittää "maanviljelijäsiirtolaisuudeksi". Maastamuutto lähti Tromsin ja Helgelandin sisäosista sekä Nordlannin ja Tromsin kalastaja-pienviljelijöiden keskuudesta. Näille maastamuuttajille Keski-Lännän hyvät maanviljelymahdollisuudet olivat tärkein muuttamisen syy. Toinen päätyyppi muutti Amerikkaan teollisuustyöpaikkojen takia. Niemen mukaan nämä mahdollisuudet houkuttelivat eniten Pohjois-Norjan pohjoisimpien osien kveenestä.¹²

Suomessa on Samuli Onnela tutkinut kveenien ja suomalaisten muuttoa. Tutkimuksessaan kveenien maastamuutosta ja suomalaisten/ruotsalaisten edelleen muuttamisesta Jäämeren rannikolta Amerikkaan Onnela muistuttaa, että norjalaiset viralliset tilastot eivät anna vastausta kaikkiin kysymyksiin suomalaisten maastamuutosta Pohjois-Norjan satamien kautta. Norjalaisiin tilastoihin ei kirjattu syntymäpaikkaa eikä etnistä ryhmää.¹³

Skandinaavien maastamuuttoa on pääpiirteissä kuvattu Jon Gjerden artikkelissa Robin Cohenin toimittamassa kirjassa *The Cambridge Survey of World Migration*.¹⁴ Gjerde kuvaa maastamuuttajien paikka-

kunnanvalintaa, taustatekijöitä Skandinaaviassa ja olosuhteita Amerikassa, maastamuuton määrää ja rakennetta, syitä, takaisinmuuttoa ja kunkin maan maastamuuttajien erityispiirteitä. Suomalaiset siirtolaiset muuttivat pääasiassa teollisuuspaikkakunnille esimerkiksi Minnesotaan ja Michiganiin.¹⁵

Hans Norman ja Harald Runblom julkaisivat vuonna 1987 yksityiskohtaisen esityksen pohjoismaisesta maastamuutosta. Tutkimuksessa kuvataan jokaisen pohjoismaan maastamuuton vaiheita ja luonnetta.¹⁶

Historiantutkijoiden maailmankongressissa Madridissa vuonna 1990 käsiteltiin siirtolaisuutta eri näkökulmista. Sune Åkerman, Hans Christian Johansen ja Robert Ostergren painottivat, että on tärkeää uudistaa tutkimusotetta. He muotoilivat hypoteesinsa sanoilla "every type of mobility acts in concert with other movements", ja että metodiongelmat piilevät siinä, että yksittäinen siirtolaisuusilmiö eristetään kokonaisuudesta.¹⁷

Uusimmasta siirtolaisuustutkimuksesta voi mainita Leslie Page Mochin, joka esittää kirjassaan *Moving Europeans*¹⁸ katsauksen aiheesta eurooppalaisesta näkökulmasta käsin. Kirja käsittelee Länsi-Euroopan siirtolaisuutta vuodesta 1650 lähtien nykypäivään saakka, eli lähtien ajalta ennen teollistumista ja päätyen nykyisiin monikulttuu-

12 Niemi, Einar: "Fra Nord-Norge til Amerika. Noen refleksjoner om problemstillinger, perspektiver og utfordringer", i *Heimen* nr.3 1994: 180-182.

13 Onnela, Samuli: "Emigrationen från Finland till Amerika over Nord-Norge, 1867-1892". Rapport til det nordiske historikermøte i København 1971:166.

14 Cohen, Robin (ed.): *The Cambridge Survey of World Migration*. Cambridge 1995.

15 Gjerde, Jon: "The Scandinavian migrants", i Cohen, Robin (ed.): *The Cambridge Survey of World Migration*. Cambridge 1995: 85-91.

16 Norman, Hans & Runblom Harald: *Transatlantic connections. Nordic Migration to the New World after 1800*. Uppsala 1987.

17 Åkerman, Sune/ Johansen, Hans Christian/ Ostergren Robert: "Long-Distance Migrations in the Nordic Countries 1500-1900", i *Rapport til Verdenshistorikerkongressen i Madrid 1990*. Umeå 1990.

18 Moch, Leslie Page: *Moving Europeans. Migration in Western Europe since 1650*. Indiana 1992.

risiin muuttovirtoihin. Pääpaino on työtapojen ja maanomistusolojen muutoksissa sekä maaseudun asukkaiden ja kaupunkiväestön vertaamisessa. Kirjoittaja sijoittaa siirtolaisuuden myös sosiaaliseen ja poliittiseen kontekstiin tarkastellessaan ilmiön syitä. Hänen analyysinsä etappisiirtolaisuudesta on erityisen sopiva tarkasteltaessa Pohjois-Norjan maastamuuttoa. Finmarkusta muutettiin huomattavassa määrin edelleen Amerikkaan. Englantilainen taloushistorioitsija Dudley Baines on kirjoittanut suppean mutta merkittävän katsauksen eurooppalaisesta maastamuutosta vuosina 1815-1930. Pohtiessaan muuttoliikkeen syitä Baines painottaa taloudellisen tilanteen ja sosiaalisten olosuhteiden merkitystä lähtöpaikkakunnalla. Hän muistuttaa kuitenkin, että tällaiset selitykset voivat olla tosia, mutta myös merkityksettömiä ja itsestäänselviä. Baines korostaa myös sisäisen muuttoliikkeen ja maastamuuton suhteitten tarkastelun tärkeyttä ja yksilötason tutkimuksen merkitystä.¹⁹

Maastamuutto eri lääneissä

Maastamuutto alkoi Finmarkussa myöhemmin kuin muualla maassa. Niistä runsaasta 32 000 ihmisestä, jotka muuttivat maasta vuosina 1846-1855 oli vain noin 40 lähtöisin "Finmarkin hallintopiiristä", joka tuohon aikaan käsitti myös nykyisen Tromsin läänin. Myöhemmin, vuosina 1856-65, muutti alueelta 690 henkeä, pääasiassa sen länsiosasta. Suurin osa heistä muutti ajanjakson parin viimeisen vuoden aikana. Nykyinen Finmarkun lääni sai tässä mielessä merkitystä vasta vuosina 1866-

1870, kun virallisen maastamuuttotilaston pitäminen aloitettiin. Edellämämainitun viiden vuoden aikana muutti Finmarkusta 635 henkeä ja seuraavan viiden vuoden aikana 1871-1875 muutti 1507 henkeä.²⁰ Yhteensä Finmarkun maastamuuttoaste oli 9.6 promillea ja koko maan keskitaso 6.8 promillea muuttotilaston ensimmäisen kymmenen vuoden aikana vuosina 1866-1875, eli maastamuutto oli vilkkaampaa Finmarkusta kuin maan keskitaso. Finmarkun maastamuuttoluvut olivat korkeat aina noin vuoteen 1890. Siitä lähtien maastamuutto Pohjois-Norjasta oli vilkkainta Nordlannin läänistä, toisella sijalla oli Tromsin lääni. Vuoden 1910 jälkeen Finmarkun lukemat olivat alle yhden promillen, Nordlannissa taas 3.3 ja Tromsissa 2.1 promillea. Maan keskitaso oli vuosina 1911-1915 3.6 promillea.²¹

1860-luvulla suurin osa Finmarkun maastamuuttajista oli lähtöisin maaseudulta. Ajanjaksona 1871-1905 maastamuuttajat sen sijaan lähtivät enimmäkseen kaupungeista. Finmarkusta muutti ajanjaksona 1866-1900 yhteensä 5543 henkeä, joista 2037 eli keskimäärin 58 vuosittain muutti maaseudulta ja 3506 eli keskimäärin 100 vuosittain kaupungeista.²²

Finmarkusta muuttaneitten kveenien lukumäärä

Pääsyy suomalaislähtöisen väestön kasva-neeseen muuttoalittiuteen oli se tosiasia, että Suomella ei ollut omaa lähtösatamaa ennen kuin 1890-luvulla. Ennen sitä suomalaisten maastamuuttajien oli lähdettävä Norjan tai Ruotsin kautta. Suomalainen siirtolaisuuden

19 Baines, Dudley: *Emigration from Europe 1815-1930*. Cambridge 1995.

20 Niemi, Einar: *Oppbrudd og tilpassing-den finske flyttingen til Vadsø 1845-1885*. Hovedoppgave Oslo, 1972; bokutgave Vadsø, 1977: 116.

21 Niemi, Einar: "Amerikafeber. Om utvandringen fra Vadsø og om vadsøværingene i USA", i *Varanger årbok* 1996: 57.

22 Helland, Amund: *Finmarkens amt, bind 1-3*. Kristiania 1906: 36.

tutkija Samuli Onnela on selvittänyt, että hyvin monet suomalaiset ja Norjassa vakinaisesti asuvat kveenit muuttivat maasta Trondheimin kautta. Finmarkusta vuosina 1867-1892 muuttaneista 41 prosentilla oli suomalainen nimi. Onnela on selvittänyt, että tuona ajanjaksona 56 prosentilla Vesisaaren asukkaista, 21 prosentilla Hammerfestin, 38.5 prosentilla Vuoreijan (norj. Vardø) ja 16 prosentilla Alattion asukkaista oli suomalainen nimi.²³

Varhaisimman jakson aikana vuosina 1860-1870 oli suurin osa Vesisaaresta (norj. Vadsø) ja Vuoreijasta Amerikkaan muuttaneista norjalaisia. Vuodesta 1870 lähtien enemmistö muuttajista sekä maaseudulta että Vesisaaren kaupungista oli kveenejä. Vuosina 1880-1900 Vuoreijasta muuttaneista suurin osa oli kveenejä. Jakso oli samalla eräänlainen pioneerikausi myöhemmin esiintyvälle muuttotavalle, jossa kokonaiset perheet ja perhekunnat muuttivat yhdessä, erityisesti Vesisaaren seudulta. Kveenit loivat tuolloin pohjan sekä kveeni- en että norjalaisten tavalle muuttaa Amerikkaan. Trondheimin maastamuuttotilastoissa ei ole yhtään muuttajaa Nessebystä, 10 Etelä-Varangista (norj. Sør-Varanger) ja 26 Varangista. Vain yhden muuttajan lähtöpaikaksi on merkitty Itä-Finmarkku (kauppa-apulainen, norjalainen) ja 17 asuinpaikaksi on merkitty Finmarkku. Näistä puolella on suomalainen sukunimi, ja he matkustivat vuonna 1873 Hancockiin.²⁴ Koko maastamuuttojakson aikana vuosina 1865-1925 Hammerfestin seurakunnasta oli 25 prosenttia muuttajista kveenejä, 43 norja-

laisia, alle yksi prosentti lappalaisia ja 6 prosentin alkuperä vaihteli. Noin neljänneksen kohdalla etnistä alkuperää ei ole tunnistettu, mikä tarkoittaa että eri etnisten ryhmien osuus on suurempi kuin ilmoitettu. Kaavuonon (norj. Kåfjord) kuparikaivoksen toiminnan lopettaminen oli nähtävästi tärkein syy siihen, että niin paljon kveenejä muutti Altasta. Toisaalta Kaavuonon kveeni- en maastamuutto alkoi paljon ennen kuparikaivoksen lopettamista (kaivoksen toiminta lopetettiin kokonaan vuonna 1878). Parikymmentä työläistä on nähtävästi muuttanut jo vuosina 1863-1864. Kaavuonon kveenityöläiset olivat siis Finmarkusta lähteneen ensimmäisen muutto- toallon pioneerien joukossa. Vuonna 1866 Alattiosta muutti 87 henkeä. Näistä 70 oli Kaavuonosta. Muuttajien joukossa oli 52 lasta, joista nuorin oli kolme kuukautta ja vanhin 14 vuotta. Amerikasta tulleitten kirjeitten perusteella tiedetään, että monet lapset kuolivat matkan aikana tai heti perille tultua.²⁵

Vain harvat saamelaiset muuttivat Finmarkusta. Vuoreijan 1363 maastamuuttajasta vain 6 oli saamelaisia. Vesisaaren 2614 muuttajasta saamelaisia oli myös vain 6. Niin kutsuttu Manitoba-retkikunta on ainoa esimerkki mittavammasta saamelaisten maastamuutosta. Amerikan valtio värväsi kaksi retkikuntaa, yhteensä noin 90 lappalaista Sisä-Finmarkusta, osallistumaan kuljetus- ja huoltomenetelmien kehittämiseen Alaskan kolonialisoimisen ja kullankaivuun aloittamisen yhteydessä. Heidän oli tarkoitus myös kehittää alueen poronhoitoa.

23 Onnela, Samuli: "Emigrationen från Finland till Amerika over Nord-Norge, 1867-1892". Rapport til det nordiske historikermøte i København 1971.

24 Digitalarkivet, utvandringsprotokoller, emigranter fra Trondheim 1867-1930.

25 Nielsen, Jens Petter: *Altas historie. Det arktiske Italia 1826-1920*. Alta 1995.

Kuvauksia kveenien muuttohalukkuudesta. ".. he ryntäsivät tiehensä suurina Laumoina"

Monet tahot kommentoivat kveenien muutttoa Finmarkusta. Nessebyn nimismies Abraham Brun kuvasi vesisaarelaisessa "Finmarkens Amtstidene"-lehdessä vuonna 1872, miten amerikankuume levisi Varangissa: *"Amerikankuumetta alkoi vähitellen esiintyä Varangissa jo silloin kun eräs Etelä-Varangin Huomattavimmista Miehistä Perhekuntineen muutti maasta, ja sen jälkeen on muuttaminen vuosittain lisääntynyt, mutta vain norjalaisten keskuudessa, kunnes pari Vuotta sitten myös kveenit innostuivat Maastamuutosta ja ryntäsivät tiehensä suurina Laumoina"*²⁶

"Finnmarksposten" -lehdestä saattoi samana vuonna (1872) lukea seuraavan kuvauksen Finmarkun maastamuutosta: *"Michiganin Kaivoksissa työskentelevät kveenit ovat erityisen avokätisiä kustantamaan Matkalippuja Finmarkkuun jääneille Maanmiehilleen, jotka muodostavat Seudun Maastamuuttajien suurimman ryhmän, joka perustuu Amerikassa etukäteen maksettujen Matkalippujen suureen määrään"*.²⁷

Kveenien muuttoinnostusta kuvattiin myös useissa lääninraporteissa (norj. amtmansberetning). Viisivuotiskaudella 1861-1865, joka käsitti Finmarkun maastamuuton pioneerivaiheen, huomautti maaherra: Maastamuuttajat eivät ole olleet vain Norjalaisia, vaan huomattavassa Määrin myös Kveenejä sekä muutama yksittäinen Lappalainen.²⁸

Viisivuotisraportissa vuosilta 1871-1875 maaherra kirjoittaa, että maahanmuutto Suomesta on ollut vähäisempää ja:

*Vesisaarella, Pohjois-Varangissa ja Etelä-Varangissa aikaisemmin asuneista kveeneistä on monikin muuttanut Amerikkaan.*²⁹

Miksi juuri kveenit lähtivät Finmarkusta?

Kveenien maastamuuttoa Finmarkusta ei voi selittää vain yhdellä tekijällä. Useimmiten maastamuuton syyt löytyvät niitten tekijöitten suhteista, jotka "työnsivät" ihmisiä liikkeelle ja jotka "houkuttelivat" ihmisiä matkustamaan. Monet tutkimukset osoittavat, että Varangin alueella sekä sinne muuttaneet suomalaiset että vakinaisesti asuvat kveenit muuttivat maasta riippumatta sellaisista tekijöistä kuin väestökehitys ja taloudelliset ja sosiaaliset olosuhteet.

Monet ulkopuoliset syyt houkuttelivat juuri kveenejä lähtemään Finmarkusta. Sellaisia tekijöitä olivat agenttitoiminta ja lehti-ilmoitukset, joissa siirtolaispioneer Christian Taftezon oli keskeinen, sekä amerikankirjeet, etukäteen maksetut liput ja uskonnonvapaus. Vuonna 1864 toteuttivat skandinaaviset agentit mittavan värväyskampanjan Pohjois-Norjassa ja osittain myös Pohjois-Ruotsissa. Kampanjan tuloksena lähti Amerikkaan kaksi laivaa matkustajinaan yli 500 maastamuuttajaa, suurin osa Tromsista ja Finmarkusta.

Jo joulun aikaan vuonna 1863 saattoi Tromsø Stiftstidende-lehti ilmoittaa, että moni ihminen Tromssan kaupungista ja ympäröivästä seurakunnasta oli valmis matkustamaan Amerikkaan. Viisivuotiskertomuksessaan vuosilta 1861-1865 saattoi Finmarkun maaherra raportoida, että 85 henkeä Kvæfjordista, Ibestadista ja Skjervøyalta, 20 henkeä Alattion seurakunn-

26 Finmarkens Amtstidene 1872.

27 Finnmarksposten, 7. desember 1872.

28 Amtmannens økonomiske femårsberetninger, Vadsø by 1861-1865.

29 Amtmannens økonomiske femårsberetninger, Finmarkens amt landdistrikterne 1871-1875.

nasta, kaksi henkeä Hammerfestin voutikunnasta ja noin 110 henkeä Varangin voutikunnasta oli matkustanut Tromssasta vuonna 1864 lähteneillä laivoilla.³⁰

Ensimmäinen ryhmä kveenejä, joka muutti Vesisaaresta, on merkitty alueen kirkonkirjoihin jaksolta 1854-1880.³¹ Huhtikuussa 1864 he matkustivat Vesisaaresta Tromssaan jatkaakseen sieltä eteenpäin ensimmäisellä edellä mainituista kahdesta laivasta. Laivat olivat "Norge" ja "Ægir", jotka lähtivät Tromssasta touko- ja kesäkuussa 1864. Norge-laivassa oli 244³² ja Ægir-laivassa 345 matkustajaa. Laivat purjehtivat Montrealiin ja Quebeciin Kanadaan. Sieltä ne jatkoivat suurten järvien vesiteitä pitkin Ylä-Michiganin kaivosalueelle ("The Copper Country", Kuparimaa), jota kutsuttiin myös nimellä "The Copper Peninsula", Kupariniemimaa. Alue oli USA:n tärkein kaivosalue. Amerikan sisällissodan aikana kuparilla ja muilla metalleilla oli suuri kysyntä. Kaivoksilla oli työvoimapula, joka johti suurisuuntaiseen värväystoimintaan.³³

Värväysagenttien houkutukset eivät nähtävästi kaikuneet kuuroille korville. Agenttien toiminta antoi aihetta valituskirjoituksiin ja herätti närkästystä ihmisten keskuudessa. Mutta se, että juuri kveenit tukivat värväysagentteja ja vetivät mukaansa tuttavien ja sukulaisien, loi pohjan voimakkaalle maastamuutolle Finmarkusta.

Sillä, että juuri Finmarkun kveenyhteisöistä muutettiin niin paljon, oli selvä yhteys värväysagentti Christian Taftezonin toimintaan. Ylä-Michiganin kaivosyhtiöt saivat

häneltä tietää, että Kaavuonosta oli mahdollista värvätä kokeneita ja muuttamaan halukkaita työläisiä. Taftezon oli ensimmäisiä värväysagentteja, ja hänestä tuli eräänlainen amerikkalaisten kaivosyhtiöitten Pohjois-Norjan pääagentti.

Taftezon oli lähtöisin Levangerista ja oli asunut vuosikautia Finmarkussa ja Tromsissa, mutta oli muuttanut Amerikkaan "the Copper Countryn" alueelle 1863. Hänen värväystoimintansa oli mittavaa Trøndelagissa ja Pohjois-Norjassa, ja vuonna 1865 hän julkaisi pienen esitteen *Tromsø Stiftstidende*-lehdessä.³⁴ Siinä hän kuvaili olosuhteita Superior-järven ympäristössä Pohjois-Michiganissa, ja maalaili miten alue "tarjoaa kaikki ne edut, joita siirtolainen vieraassa maassa voi toivoa". Houkutuksena hän tarjoutui myös auttamaan ihmisiä matkalippujen ostamisessa, jos he sitoutuivat työskentelemään Michiganin kaivoksissa matkan kustantamiseksi. Tästä lippujen ennakoon maksamisesta käytetään nimitystä "Prepaid Tickets". Taftezon ilmoitti myös, että laiva joka kuljettaa työläisiä kaivosyhtiöille, lähtee Trondheimistä heinäkuussa 1865.³⁵

Taftezonin johdolla saapui 150 kaivostyöläistä Portage Lakeen Michiganiin. Monet heistä olivat todennäköisesti Kaavuonosta. Järjestelmällinen värväystoiminta oli menestyksellistä, koska monet kuuntelivat houkutuksia ja lähtivät Amerikkaan, mutta kaivosyhtiöt eivät aina onnistuneet saamaan pohjois-norjalaisia siirtolaisia työläisikseen. Monet miehistä värvättiin heti saapumisen

30 Amtmannens økonomiske femårsberetninger, Finmarkens amt 1861-1865.

31 Kirkebøker Vadsø landdistrikt 1854-1880.

32 Tromsø Stiftstidene, 15.mai 1864.

33 Niemi, Einar: "Amerikafeber.Om utvandringen fra Vadsø og om vadsøværinger i USA", i *Varanger årbok* 1996.

34 Tromsø Stiftstidende 25.og 28.mai 1865.

35 Tromsø Stiftstidende 25.mai 1865.

jälkeen Pohjoisvaltioitten armeijaan, koska Amerikan sisällissota oli meneillään. Tarjottu kertamaksu, 600 dollaria, houkutteli monia. Sodan jälkeen osa miehistä ei pallannut kaivoksiin vaan jatkoi matkaa länteen preerialle.³⁶

Taftezon sai kritiikkiä toiminnastaan, ja *Tromsø Stiftstidene* julkaisi otteita norjalaisesta, englantilaisesta ja pohjois-amerikkalaisesta lehtikirjoittelusta, jossa hänen toimintaansa arvosteltiin.³⁷ Valituksissa oltiin tyytymättömiä työsopimukseen, palkanmaksuun ja kaivosten työolosuhteisiin. Kirjoitusten joukossa oli myös värikkäitä liioitteluja. Osa työläisistä lähti kaivoksista heti kun mahdollista, mutta jotkut myös jäivät ja olivat tyytyväisiä. Eryityisesti Kaavuonosta lähteneet työläiset olivat uskollisia Taftezonille, ja tämä ryhmä veti mukanaan uusia muuttajia ja loi perustan mittavammalle maastamuutolle seuraavina vuosina.³⁸

Tromsø Stiftstidene -lehden päätoimittaja kirjoitti vuonna 1865, että hän ei tiedä, edustaako Taftezon jotakin kaivosyhtiötä,³⁹ ja antoi ymmärtää, että artikkeli sisälsi joukon maastamuuttajille hyödyllisiä tietoja. Hän mainitsi lisäksi, että oli mahdoton tietää, olivatko Taftezonin artikkelissa annetut tiedot luotettavia. Päätoimittajan mukaan muuttohalukkuus tuskin laantuisi, koska "maastamuuttaneet tulisivat aina vetämään mukaansa muutamia jäljellejääneistä sukulaisista ja tuttavista".⁴⁰

Agenttitoiminta ja ilmoittelu Finmarkun

lehdissä lisääntyi vähitellen ja sen seurauksena myös maastamuutto läänistä. Erilaiset lehtiartikkelit todistavat tiukasta kilpailusta agenttien edustamien yhtiöitten välillä. Lukijoihin yritettiin vaikuttaa sellaisillakin keinoilla kuin syytöksillä valheista sekä aikaisemmin muuttaneitten kirjeillä. Suomenkielisten ilmoitusten ilmiselvä tarkoitus oli vaikuttaa sekä Suomesta tuleviin että Finmarkussa vakinaisesti asuviin kveeneihin. Koska monet Finmarkun maastamuuttajista 1860-luvulta aina 1890-luvulle olivat suomalaisia tai kveenejä, oli luonnollista, että värväysagentit halusivat välittää tietoa Amerikasta läänissä asuville kveeneille.

Lehtien lisäksi olivat sukulaisten ja ystävien kirjeet hyvä tiedonlähde niille, jotka jäivät Finmarkkuun. Kirjeistä tuli tärkeä yhdysside siirtolaisten ja jäljellejääneitten välille. Yhteys antoi toivoa niille, jotka aikoivat muuttaa maasta, ja se inspiroi niitä, joiden oli vaikea päättää matkustaako vai jäädä kotiin. Kirjeet olivat erittäin tärkeitä myös siksi, että ne usein olivat ainoa tapa pitää yhteyttä sukulaisten ja ystävien kesken.

Ei ollut välttämätöntä saada kirjettä itse jotta olisi saanut tietoa. Pohjois-Norjan sanomalehdissä julkaistiin usein siirtolaisten kirjeitä. Julkaistut kirjeet käsittelivät useimmiten sellaisia aiheita kuin elinolosuhteet, ilmasto, maanviljelyskoneet, viljelysmenetelmät, rautateitten rakentaminen, taloudellinen keinottelu ja lahjonta, rahan-

36 Niemi, Einar: "Amerikafeber. Om utvandringen fra Vadsø og om vadsøværing i USA", i *Varanger årbok*. 1996: 57-82.

37 Lunde, May: "The Emigration to North America from the Provinces of Troms and Finnmark as Reflected in Three Northern Norwegian Newspapers 1860-1900", i. Ø.T.Gulliksen, I.R.Kongslien & D.Tolfsby (ed.). *Essays on Norwegian-American Literature and History*, bind 2. NAHA-Norway, Oslo 1990: 89.

38 Semmingsen, Ingrid: *Veien mot vest*. Bind 2 Oslo 1950: 107.

39 Tromsø Stiftstidende, 28.mai 1865.

40 Tromsø Stiftstidende, 28.mai 1865.

ahneus ja ajatus, että raha ratkaisee kaikki ongelmat.⁴¹ Maastamuuttajien asenteista ei juuri saada tietoa muualta kuin amerikankirjeistä. Kirjeistä löytyy käsityksiä lähtöpai-kasta, Amerikan yhteiskunnasta ja syistä, jotka saivat ihmiset muuttamaan. Kirjeitä lukemalla pääsee lähemmäksi niitä ihmisiä, joista on kysymys, ja saa enemmän tietoa kuin olisi mahdollista saada esimerkiksi tilastoista tai viranomaisten selonteista.

Esimerkki tällaisesta kirjeestä löytyy "Vardøposten"-lehdestä, jossa kerrotaan: *"täällä sitä lopulta asutaan, entinen kalastaja Edvard Vahl (Vuoreijasta), unoh-tamatta herra Hattremiä, joka kerran seisoi passaamassa putiikissa Vuoreijassa, täällä häntä pidetään rikkaana miehenä, keinotte-lee Maalla ja Omaisuudella, omistaa tätä nykyä suuren talon kaupungissa, josta on tarjottu 700 dollaria, mutta hän ei tahdo myydä, ja kulkee täällä kuin hieno Gentlemani, naimisissa hän on vuoreija-laisnaisen kanssa"*.⁴²

Edellisen kaltaiset amerikankirjeet, jotka kertoivat satumaisista tienesteistä, olivat kiehtovaa luettavaa Vuoreijan seudun ihmi-sille, ja vaikuttivat varmasti ratkaisevasti muuttopäätökseen joittenkin kohdalla. "Finmarkens Amtstidende"-lehdessä jul-kaistiin amerikankirje otsikolla "Vuoreijalainen" vuonna 1883. Kirjeen kir-joittaja, joka asuu Astoriassa Oregonissa, suhtautuu myönteisesti uuteen kotimaahan-sa, mutta potee koti-ikävä: *Täällä on hyvä olla ja hyvin kohdellaan, varsinkin piikoja,*

*joita tienaavat jopa 35 dollaria kuukau-
dessa; mutta niille joilla on talot ja tavarat
Norjassa, on parempi että elävät ja kuolevat
isänmaassaan, mitä minä asiaa ymmärrän.
Minäkin kaipaan sydämestäni takaisin koti-
maahani ja toivon että pääsen matkusta-
maan ensi (tänä) vuonna.*⁴³

Olosuhteet eivät siis olleet yksiselitteisen hyvät, ja tätä seikkaa korostaakseen lehden toimittaja kirjoitti, että samana vuonna Oregoniin muuttaneet valittivat kirjeissään työttömyyttä. Yksi tärkeä tekijä muuttopää-töksen syntymisessä olivat etukäteen mak-setut liput (prepaid tickets), joita monet sai-vat kaivosyhtiöiltä tai Amerikkaan aikai-semmin asettuneilta sukulaisilta ja ystäviltä. Menetelmä kasvatti muuttovirtaa huomatta-vasti. Monilukuiset kveeni- ja suomalaisnai-set pitkin Ruijan rannikkoa, jotka odottivat amerikanpilettiä, muuttivat maaasta lipun saatuaan riippumatta pull- ja push-tekijöistä.

Vesisaaren seudun kveenit vastaanottivat runsaasti etukäteen maksettuja lippuja suku-laisilta ja ystäviltä sekä amerikkalaisilta työnantajilta. Peräti 75 prosentilla Vesisaaresta vuosina 1867-1892 Amerik-kaan muuttaneista kveeneistä ja suomalai-sista oli tällainen lippu.⁴⁴ Alattiosta ja Vuoreijasta muuttaneista kveeneistä 50 pro-sentilla oli etukäteen maksettu lippu.⁴⁵ Hammerfestin seurakunnasta muuttaneista 55 prosentilla oli etukäteen maksettu lippu koko edellämaitun ajanjakson ajan.⁴⁶ Hyvin monet lipun saaneista olivat naisia, koska aikaisemmin Amerikkaan muuttaneet

41 Lunde, May: "The Emigration to North America from the Provinces of Troms and Finnmark as Reflected in Three Northern Norwegian Newspapers 1860-1900", i. Ø.T.Gulliksen, I.R.Kongslie & D.Tolfsby (ed.). *Essays on Norwegian-American Literature and History*, bind 2. NAHA-Norway, Oslo 1990: 89.

42 Vardøposten 1.mars 1891.

43 Finmarkens Amtstidende 13.jan. 1883.

44 Onnela, Samuli: "Emigrationen från Finland till Amerika over Nord-Norge, 1867-1892". Rapport til det nordiske historikermøte i København 1971.

45 Nielsen, Jens Petter: *Altas historie. Det arktiske Italia 1826-1920*. Alta 1995: 346.

46 Antonsen, Jan: "Utvandringa til Amerika fra Hammerfest", i *Øyfolk*. Nr.10,1999: 147.

lähettivät lippuja perheenjäsenilleen. Vuonna 1880 kirjasi Vuoreijan pappi viisi tapausta, joissa nainen lapsineen muutti miehensä perässä Amerikkaan. Seuraavana vuonna vastaavia tapauksia oli 13.

Brita Stjerna muutti yksin seitsemän lapsen kanssa Vuoreijasta Michiganiin 1882 saatuaan matkaliput mieheltään.⁴⁷ Koska etukäteen maksettujen lippujen lähettäminen oli niin yleistä ja menetelmä säilyi niin pitkään Vesisaaren kveenien keskuudessa päinvastoin kuin muualla, voi päätellä, että se liittyi työläisten värväämiseen ja työsopimusten tekemiseen Michiganin kaivosyhtiöitten kanssa. Finmarkusta muuttaminen perustui hyvin paljon yhteyksille aikaisemmin muuttaneitten kanssa. Maastamuuttajien lukumäärä pysyi korkeana, koska aikaisemmin Amerikkaan lähteneet perheenjäsenet, sukulaiset ja ystävät lähettivät jäljellejääneille matkalippuja. Ensimmäisinä muuttaneet loivat pohjan ilmiölle, ja vähitellen maastamuuttajilla oli jo valmiina kiinteitä sukulaissiteitä Amerikkaan. Oli sitä paitsi helpompaa lähteä kotoa ja muuttaa vieraaseen maahan, kun uudessa maassa oli jo valmiiksi tuttuja ihmisiä. Vaikka Finnmarkin taloudellinen ahdistus toisinaan tuntuikin ylipääsemättömältä, oli sukulaisten välinen yhteys todennäköisesti tärkeämpi syy muuttaa Amerikkaan.

Uskonnon ja maastamuuttamisen välinen yhteys on tärkeä kun tarkastellaan Finnmarkun siirtolaisuutta. Selvä osoitus tästä on se, että lestadiolaisuus säilyi siirtolaisten keskuudessa. Varsinkin Hammerfestistä muuttaneet "kaivoskveenit" säilyttivät lestadiolaisuutensa Michiganissa.

Vain muutamia vuosia ensimmäisten ryhmien muuttamisen jälkeen perustettiin Amerikassa lestadiolaisia seurakuntia (Finnish Apostolic Lutheran Church congregation). Ensimmäisen seurakunnan perusti Hammerfestistä muuttanut Salomon Kortetniemi Calumetissa Copper Countryssa 1872/1873.⁴⁸ Alueelle syntyi kyliä, joiden kaikki asukkaat olivat Norjan kveenejä. Amerikannorjalainen pappi, joka tuli työhön erääseen alueen seurakunnista vuonna 1873, huomasi, että monet seurakunnan jäsenistä eivät osanneet lainkaan norjaa.⁴⁹

Vesisaaren lestadiolaisten maastamuuton taustalla oli ilmiselvästi halu saavuttaa uskonnonvapaus. Maastamuuton pioneeri-vaiheen aikana vuosina 1864-1865 yksi tärkeä tekijä oli selvästi se, että Amerikkaan lähtevät kveenit olivat lestadiolaisia, jotka halusivat uudessa maassa saavuttaa uskonnonvapauden. Erityisesti Vesisaaren seudun kveenit olivat mukana luomassa lestadiolaista yhteisöä Franklinin alueelle Renville Countyssä. Useimmat maastamuuttajien pioneeriryhmien jäsenet osallistuivat työhön lestadiolaisen seurakunnan perustamiseksi paikkakunnalle vuonna 1874. Tärkeä vaikuttaja tällä alueella oli Lars Leevi Laestadiuksen tytär Carlotta. Hän oli naimisissa suomalaisen Michael Jokelan kanssa ja he olivat asettuneet asumaan paikkakunnalle.

Suomalais-kveeniläisen väestön määrä kasvoi Hancockin kaivoskaupungissa 1870- ja 1880-luvuilla. He perustivat hajaannusten jälkeen joukon "uusia seurakuntia".⁵⁰ Säilyneet kirkonkirjat, joita aluksi pidettiin

47 Flå, Vibeke: *Utvandring og intern flytting. Emigrasjonen fra Vardø 1864-1920*. Hovedoppgave, Tromsø 1995: 118.

48 Antonsen, Jan: "Utvandringa til Amerika fra Hammerfest", i *Øyfolk*. Nr.10,1999: 149.

49 Nielsen, Jens Petter: *Altas historie. Det arktiske Italia 1826-1920*. Alta 1995: 347.

50 Soleim, Marianne Neerland: *Emigrasjon og etnisitet. Utvandringen fra Vadsø til Amerika 1860-1914*. Hovedoppgave, Tromsø 1998: 46-47.

suomeksi, kertovat paljon monien Vesisaaren kveenien kohtaloista kaukana preerialla. Oli tavallista, että alueella vieraili saarnamiehiä esimerkiksi Ruotsin Lapista. Seuroja pidettiin suomeksi. Myöhemmin vakiintui tapa tulkata saarnat englanniksi.

Lestadiolaiset saarnaajat toimivat samalla tiedonvälittäjinä yli Atlantin. Pohjoiskalotin seurakunnat ja Amerikassa perustetut uudet seurakunnat loivat ja pitivät yllä yhteyttä toisiinsa kirjeenvaihdon avulla. Saarnamiesten matkat ja kirjeenvaihto antoivat lestadiolaisille tietoja Amerikasta ja mahdollisuuksista matkustaa sinne.⁵¹ Saarnamiesten vaikutusvalta oli huomattava, kun he kertoivat lestadiolaisuudesta Amerikassa. Kaikesta päätellen lestadiolaisilla saarnamiehillä oli suuri vaikutusvalta monilla kveenien asuma-alueilla Finmarkussa.

Vaeltaminen veressä eli etappimuuttamisen muuttoa edistävänä tekijänä

Yksi Pohjois-Norjan maastamuuton erityispiirre on se, että monet muuttajista olivat aikaisemmin muuttaneet kerran tai useammin, ennen kuin päättivät lähteä Amerikkaan. Varsinkin ensimmäisen vaiheen maastamuuttajien joukossa oli monia, jotka olivat muuttaneet jo useampiakin kertoja. Maastamuuttajat saattoivat myös olla sellaisten ihmisten jälkeläisiä, jotka olivat muuttaneet alueelle, josta nuorempi polvi sitten muutti pois. Monissa tutkimuksissa korostetaan juuri sitä, että ihmiset, joilla oli "vaeltaminen veressä", lähtivät Finmarkusta Amerikkaan. Tämä oli psykologinen selitys etappimuuttamiselle. Ihmiset, jotka olivat

aikaisemmin irrottautuneet tutusta ympäristöstä ja muuttaneet, eivät pitäneet uutta muuttoa yhtä vaikeana kuin muut. Tässä yhteydessä on erityisesti korostettu, että kveenit kykenivät helposti muuttamaan useita kertoja. Sekä Vuoreijassa että Vesisaarella etappimuuttajien luku oli korkea.

Vuonna 1881 oli kirjailija Magdalene Thoresen vierailulla Vuoreijassa asuvan tyttärensä luona. Kirjassaan *Midnatsolens land* hän kuvaa, miten juurettomia monet Vuoreijaan asettuneista olivat, ja miten monet heistä vain odottivat tilaisuutta päästä pois paikkakunnalta.⁵² Hän kuvaa heitä sanoilla "*he olivat rantautuneita Matkustajia, jotka tähystivät Tuulen suotuisaa Suuntaa päästäkseen jatkamaan matkaa.*"⁵³

Oleskeltuaan Vesisaarella Thoresen ilmaisi tyytymättömyytensä siitä, että norjalainen väestö suhtautui liian suopeasti kveeneihin: "Kveenit ovat kohta kansa kansan sisällä", hän kirjoittaa, "*mutta hän saapuu kuin Muukalainen ja lähtee kuin Muukalainen, ja kuin Muukalainen hän rakentaa maan päälle.*"⁵⁴

Muilla alueilla osoittautui, että sekä kveenit että norjalaiset olivat taipuvaisia muuttamaan useamman kerran. Sekä Alattiossa että Hammerfestissä olivat seudulle muuttaneet ensimmäisenä myös muuttamassa maasta. Finmarkun kveenit epäröivät joka tapauksessa vähemmän kuin norjalaiset lähteä Atlantin valtameren ylitse etsimään uusia ja parempia elämänpiteitä. Kaavuonon kaihoksen lääkäri kirjoitti vuonna 1840, että melkein kaikki kveenit "elivät kuin olisivat matkalla, ja vaikuttaa siltä kuin ainoastaan rahaa säästääkseen".⁵⁵

1860-luvulla olivat Alattion kveenit kui-

51 Soleim, Marianne Neerland: Emigrasjon og etnisitet. Utvandringen fra Vadsø til Amerika 1860-1914. Hovedoppgave, Tromsø 1998: 181.

52 Thoresen, Magdalene: *Midnatsolens land*. Kristiania 1884.

53 Balsvik, Randi Rønning: *Vardø-Grensepost og fiskevær 1850-1950*. Bd I. 1989: 65.

54 Thoresen, Magdalene: *Midnatsolens land*. Kristiania 1884: 226-227.

55 Nielsen, Jens Petter: *Altas historie. Det arktiske Italia 1826-1920*. Alta 1995: 346.

tenkin jo alkaneet juurtua seudulle, ja monet heistä olivat asuneet paikoillaan 20-30 vuotta, ja monet nuoremmat kveenit olivat syntyneet täällä. He erottuivat kuitenkin norjalaisista siinä, että heillä edelleen oli heikommat siteet ympäristöönsä. Etappimuuttaminen oli luonteenomainen piirre myös Hammerfestin seurakunnan maastamuuttamiselle, vaikka melkein 50 prosenttia muuttajista oli syntynyt kaupungissa tai sen lähistöllä. Jotkut muuttivat maasta monivaiheisen etappimuuttamisen jälkeen. He saattoivat olla syntyneet Ruotsissa/Suomessa (10,5%) tai Etelä-Norjassa ja olivat työskennelleet jonkin aikaa Kaavuonon kuparikaivoksessa ennen kuin tulivat Hammerfestiin. Täällä he harjoittivat jonkin aikaa kalastusta tai jäämerenpyyntiä ennen kuin matkustivat edelleen Amerikkaan. Verrattain suurella prosenttiosuudella (23%) Hammerfestin maastamuuttajista on kirjoissa merkintä "syntymäpaikka tuntematon". Osalla heistä on suomalaiset tai ruotsalaiset sukunimet, joten Ruotsissa/Suomessa syntyneiden osuus on todennäköisesti suurempi kuin materiaali suoranaisesti osoittaa.⁵⁶

Kveenien työmarkkinat Amerikassa

Maastamuuttajien joukossa oli myös sellaisia, jotka halusivat muuttaa elämäntilanteensa sekä taloudellisesti että sosiaalisesti. Tällainen ammattiuran takia muuttaminen oli mahdollista, koska värväysagenttien toiminta ja lehti-ilmoitukset oli pääasiassa suunnattu niille, joilla oli työmarkkinoiden

tavoittelemia erityisiä taitoja ja pätevyyttä. Lehti-ilmoituksilla etsittiin työntekijöitä teollisuuteen, kaivoksiin, rautateille ja käsi-työläisammatteihin. Ilmoittelu vetosi erityisesti Vesisaaren seudun kveeneihin.⁵⁷ Sekä yksityiset että julkiset amerikkalaiset yritykset työskentelivät yhteistyössä hankkiakseen työvoimaa kaivosteollisuuteen.

Edulliset työmarkkinat ja toive menestyä ammattiuralla houkuttelivat suurta osaa nuorista maastamuuttajista Vuoreijan seudulta vuosisadan vaihteen jälkeen. 1900-luvun ensimmäisellä kymmenluvulla Vuoreija lähiseutuineen oli yksi niistä harvoista alueista Finmarkussa, joiden maastamuuttoa-aste oli edelleen verrattain korkea, yhteensä alueelta muutti 248 henkeä. Saman vuosikymmenen kuluessa Vesisaaren seudulta muutti 293 henkeä, Alattion/Talvikin seudulta 193 ja Hammerfestistä 163 henkeä.

Aina 1900-luvun alkuun saakka Vesisaaren kveenien ensimmäinen määränpää olivat Michiganin kaivokset ja alueen kaupungit kuten Calumet, Hancock, Houghton, Dollar Bay, Red Jacket sekä Marquette etelämpänä Lake Superior-järven rannalla.⁵⁸ Monet harjoittivat pienimutoista maanviljelystä kaivostyön ohella. Lama-aikoina osa siirtolaisista muutti läheiselle maaseudulle ja ryhtyi farmareiksi ja metsätyömiehiksi. Kaavuonosta lähteneille työläisille oli luontevaa muuttaa kaivoskaupunkeihin, kuten Calumet, Hancock, Dollar Bay ja Hecla, joissa he saattoivat jatkaa entisessä ammatissaan.⁵⁹ Hammerfestin seurakunnasta lähteneistä suurin osa asettui kaivostyöläisiksi Michiganiin tai farmareiksi Minnesotaan ja

56 Antonsen, Jan: Antonsen, Jan: "Utvandringa til Amerika fra Hammerfest", i *Øyfolk*. Nr.10,1999: 145.

57 Soleim, Marianne Neerland: Emigrasjon og etnisitet.Utvandringen fra Vadsø til Amerika 1860-1914. Hovedoppgave, Tromsø 1998: 184.

58 Niemi, Einar: "Amerikafeber.Om utvandringen fra Vadsø og om vadsøværingene i USA", i *Varanger årbok*. 1996: 57-82

59 Nielsen, Jens Petter: *Altas historie. Det arktiske Italia 1826-1920*. Alta 1995: 347.

Wisconsinin. Muutamat harvat matkustivat Kanadaan Tyynen meren rannikolle ja Oregonin ja Washingtonin osavaltioihin kalastajiksi tai metsätyömiehiksi.⁶⁰

Olosuhteet Finmarkussa ja ulkopuoliset vetotekijät

Etniset ristiriidat, sosiaaliset erot ja vähemmistöpolitiikka lisäsivät selvästi Vesisaaren ja Vuoreijan kveenien maastamuuttoa. Taloudelliset olot sen sijaan eivät näytä vaikuttaneen mitenkään ratkaisevasti näiden kahden kaupungin kveenien maastamuuttoon.

Väestökehitys vuoden 1875 jälkeen osoittaa, että Itä-Finmarkun väkiluku kasvoi suuren syntyvyyden takia, mutta Länsi-Finmarkun väkiluvun kasvu johtui alueelle muuttaneitten suuresta määrästä.⁶¹ Syy kehitykseen oli, että vuoden 1875 jälkeen läänin itäosasta muutettiin pois enemmän kuin sinne muutettiin. Joillakin paikkakunnilla esiintyi tilapäisiä ongelmia liian nopean väestönkasvun takia, mutta ilmiöllä ei kuitenkaan ollut ratkaisevaa merkitystä Finmarkun maastamuuton kehitykseen. Tiivistäen voidaan sanoa, että erityistekijät kuten värväysagentit ja lehti-ilmoittelu, etukäteen maksetut liput, uskonto, amerikkirjeet ja etappisiirtolaisuus vaikuttivat enemmän kveenien päätökseen maastamuutosta kuin olosuhteet Finmarkussa. Tämä johtui erityisesti runsaasta ja pitkäaikaisesta ketjusiirtolaisuudesta, jota aiheuttivat etukäteen maksetut liput, mahdollisuus saada tietoa uudesta maasta sekä Amerikassa asuvat lestadiolaiset. Ketjusiirtolaisuus loi lisäksi pohjaa kasvavalle ammattiuran takia muutt-

tamiselle, koska tietämys Amerikan työmarkkinoista lisääntyi.

Finmarkun maastamuuttajat ja uusi kotimaa

Alkuaika Amerikassa oli monille vaikea. Viihtymisen kannalta oli tärkeää saada yhteyksiä ihmisiin, jotka olivat tuttuja jo kotiseudulta. Kveenit hakeutuivat toistensa seuraan kuten olivat tehneet myös Alattiossa, Vesisaarella ja monilla muilla paikkakunnilla Länsi- ja Itä-Finmarkussa. Myös norjalaiset etsivät vanhoja tuttaviaan uudessa kotimaassa. Seuraavat esimerkit ovat maastamuuttaneitten norjalaisten keskuudesta, koska vastaavaa materiaalia ei kveeneistä ole, mutta ne antavat mielenkiintoista tietoa Finmarkusta "mahdollisuuksien maahan" muuttaneitten siirtolaisten elämän eri puolista.

Eräs Vuoreijasta lähtöisin oleva lääkäri muutti paikkakunnalta toiselle pohjoisvaltioissa löytääkseen paikan jossa ihmiset puhuisivat samaa kieltä kuin hän. Seattlessa Washingtonin osavaltiossa hän tapasi maanmiehiään ja läheisiä tuttaviaan Vuoreijasta.⁶² Esimerkki osoittaa, miten tärkeää oli tuntee olonsa kotoisaksi, löytää ihmisiä jotka kuuluvat samaan etniseen ryhmään, puhuvat samaa kieltä ja ovat kotoisin samasta paikasta.

Kauempana lännessä Pohjois-Minnesotan metsäalueella istui Julius Berg Baumann ja muisteli maisemia Itä-Finmarkussa, jossa hän oli syntynyt joulupäivänä 1870 Kieperissä Vesisaaren lähistöllä. Vuonna 1891 oli seikkailunhalu ja kohtaaminen vanhassa kotimaassa vierailevan kahden nuoren ame-

60 Antonsen, Jan: "Utvandringa til Amerika fra Hammerfest", i *Øyfolk*. Nr.10,1999: 147.

61 Jernsletten, Regnor: "Befolkningsutviklinga i Finnmark på 1800-tallet. Et regionalperspektiv". ISV Universitetet i Tromsø 1989: 11.

62 Flå, Vibeke: *Utvandring og intern flytting. Emigrasjonen fra Vardø 1864-1920*. Hovedoppgave, Tromsø 1995: 131.

rikannorjalaisen kanssa saanut hänet vakuuttumaan, että maastamuutto kannattaa. Tunteellisena runoilijana hän kirjoittaa "rakkaudesta, uskollisuudesta, sielun rauhasta ja kauneudesta", kuten hänen ystävänsä John Heitmann kuvailee. Rakkaasta Finmarkustaan Berg Baumann kirjoittaa:

Kyyneleet silmissä katson
taas kaukaiseen pohjoiseen
ja taasen mieleeni palaa
tuo muistojen kallis maa
Sen tunturiseinämät jylhät
sen polttavat jäätiköt
sen koskien pauhaava kuohu
ja metsien humina
sen lintujen laulukuoro
ja aaltojen pauhina
sen ihanat kukkaniityt
Oi kaikista kaunehin maa!

Runo on osoitus syvästä koti-ikävästä. Tai ehkä tällaisten tunteitten esiin kutsuminen onkin luovan ihmisen yksi tapa hankkia inspiraatiota taiteeseensa? Kysymys jää avoimeksi.

Suomentanut Anitta Viinikka-Kallinen

Painetut lähteet

Finmarkens Amtstidende 13.jan. 1883.
Tromsø Stiftstidene, 15.mai 1864.
Tromsø Stiftstidende 25.og 28.mai 1865.
Vardøposten 1.mars 1891.
Amtmannens økonomiske femårsberetninger, Finmarkens amt 1861-1865.
Amtmannens økonomiske femårsberetninger, Vadsø by 1861-1865.
Amtmannens økonomiske femårsberetninger, Finmarkens amt landdistrikterne 1871-1875.
Kirkebøker Vadsø landdistrikt 1854-1880.

Muut lähteet

Digitalarkivet, utvandringsprotokoller, emigranter fra Trondheim 1867-1930.

Kirjallisuus

Antonsen, Jan: Antonsen, Jan: "Utvandringa til Amerika fra Hammerfest", i *Øyfolk*. Nr.10,1999.
Baines, Dudley: *Emigration from Europe 1815-1930*. Cambridge 1995.
Balsvik, Randi Rønning: *Vardø-Grensepost og fiskevær 1850-1950*. Bd I. 1989.
Baumann, Julius B: *Fra vidderne. Nye digte*. (Minneapolis, 1915).
Cohen, Robin (ed.): *The Cambridge Survey of World Migration*. Cambridge 1995
Flå, Vibeke: *Utvandring og intern flytting. Emigrasjonen fra Vardø 1864-1920*. Hovedoppgave, Tromsø 1995.
Gjerde, Jon: "The Scandinavian migrants", i Cohen, Robin (ed.): *The Cambridge Survey of World Migration*. Cambridge 1995

- Helland, Amund: *Finmarkens amt, bind 1-3*. Kristiania 1906.
- Jernsletten, Regnor: "Befolkningsutviklinga i Finnmark på 1800-tallet. Et regionalperspektiv". ISV Universitetet i Tromsø 1989.
- Kvalnes, Martin: *Utvandringen fra Skjervøy prestegjeld til Amerika 1865-1914*. Hovedoppgave, Tromsø 2000.
- Lunde, May: "The Emigration to North America from the Provinces of Troms and Finnmark as Reflected in Three Northern Norwegian Newspapers 1860-1900", i. Ø.T.Gulliksen, I.R.Kongslien & D.Tolfsby (ed.). *Essays on Norwegian-American Literature and History*, bind 2. NAHA-Norway, Oslo 1990.
- Lunde, May: *Assimilation of the Old Apostolic Lutheran Church of Calumet, Michigan*. Hovedoppgave Oslo 1983.
- Moch, Leslie Page: *Moving Europeans. Migration in Western Europe since 1650*. Indiana 1992.
- Nielsen, Jens Petter: *Altas historie. Det arktiske Italia 1826-1920*. Alta 1995.
- Niemi, Einar: "Amerikafeber. Om utvandringen fra Vadsø og om vadsøværinger i USA", i *Varanger årbok*. 1996
- Niemi, Einar: *Oppbrudd og tilpassing-den finske flyttingen til Vadsø 1845-1885*. Hovedoppgave Oslo, 1972; bokutgave Vadsø, 1977.
- Norman, Hans & Runblom Harald: *Transatlantic connections. Nordic Migration to the New World after 1800*. Uppsala 1987.
- Onnela, Samuli: "Emigrationen från Finland till Amerika over Nord-Norge, 1867-1892". Rapport til det nordiske historikermøte i København 1971.
- Semmingsen, Ingrid: *Veien mot vest*. Bind 2 Oslo 1950.
- Skaaren, Kjell Erik: "Utvandring fra Helgeland". *Utvandringa-det store oppbruddet*. A.Engen(red.), Oslo 1978.
- Soleim, Marianne Neerland: *Emigrasjon og etnisitet. Utvandringen fra Vadsø til Amerika 1860-1914*. Hovedoppgave, Tromsø 1998.
- Svendsen, Thorleif: *Amerikafeber i ishavsbyen. Emigrasjonen fra Tromsø til Amerika 1860-1925*. Hovedoppgave, Tromsø 1997.
- Thoresen, Magdalene: *Midnatsolens land*. Kristiania 1884
- Åkerman, Sune/ Johansen, Hans Christian/ Ostergren Robert: "Long-Distance Migrations in the Nordic Countries 1500-1900", i *Rapport til Verdenshistorikerkongressen i Madrid 1990*. Umeå 1990.